

NOWA ZELANDIA

STANISŁAW BOŻYK

Uwagi wprowadzające

Nowa Zelandia jest państwem wyspiarskim leżącym w południowo–zachodniej części Oceanii, otoczonym przez wody Oceanu Spokojnego oraz jego mórz: Fidzi i Tasmana. Na jej terytorium składają się dwie główne wyspy: Północna i Południowa, rozdzielone cieśniną Cooka oraz dużo mniejsza wyspa Stewart i liczne drobne wysepki przybrzeżne. Najbliższym sąsiadem Nowej Zelandii jest położona w odległości ponad 1 600 km Australia. Powierzchnia Nowej Zelandii wynosi 270 534 km².

Liczba ludności Nowej Zelandii wg danych z 2010 r. wynosiła 4 393 500, co w stosunku do dużej powierzchni tego państwa daje bardzo niską średnią gęstość zaludnienia – tylko 16 osób/km². Zdecydowana większość ludności (78%) zamieszkuje obszar Wyspy Północnej, koncentrując się głównie wzdłuż wybrzeży morskich. Nowa Zelandia znajduje się przy tym w gronie najbardziej zurbanizowanych państw świata, bowiem w miastach skupia się ponad 85% ogółu ludności kraju. Największym miastem jest Auckland (1,3 mln), gdzie mieszka ok. 30% ludności Nowej Zelandii. Stolica państwa, Wellington, liczy 380 tys. mieszkańców.

Pod względem składu narodowościowego co najmniej 80% ludności Nowej Zelandii jest pochodzenia europejskiego. Są to najczęściej potomkowie osadników angielskich, irlandzkich, szkockich, holenderskich i niemieckich. Bardzo skromna jest natomiast nowozelandzka Polonia, gdyż polskie korzenie posiada nie więcej niż 6 000 obywateli Nowej Zelandii. Odsetek białej ludności Nowej Zelandii zmniejsza się jednak systematycznie od wielu lat, o czym decyduje napływ imigrantów z państw azjatyckich (Chińczycy, Hindusi) oraz z licznych wysp Polinezji.

W Nowej Zelandii zamieszkuje także duża liczba rdzennych mieszkańców – Maorysów, którzy przybyli na jej terytorium w X w. z wysp Polinezji. Szacuje się, że przed kolonizacją europejską nowozelandzkie wyspy zamieszkiwało ponad 300 tys. Maorysów. Ich liczba w drugiej połowie XIX stulecia spadła do ok. 30 tys., co było następstwem prowadzonych przez Maorysów walk w obronie własnych ziem plemiennych i przeciwko rozszerzaniu się osadnictwa brytyjskiego. Zdecydowana poprawa warunków życia ludności maoryskiej w XX w. przyczyniła się jednak do wzrostu liczby rdzennej ludności, która stanowi dziś ok. 8% ogółu mieszkańców.

Warto tu również podkreślić, że język maoryski, obok języka angielskiego, jest drugim językiem urzędowym w Nowej Zelandii.

Wynikiem kolonizacji oraz napływu imigrantów jest daleko idące zróżnicowanie wyznaniowe ludności Nowej Zelandii. Dominują tu chrześcijańskie kościoły i związki wyznaniowe: anglikanie (24%), prezbiterianie (18%) i katolicy (13%), a w dalszej kolejności baptyści, metodyści oraz wierni kościoła prawosławnego. Wśród wyznań niechrześcijańskich są to głównie buddyści, muzułmanie oraz wyznawcy hinduizmu. Ponad 25% ludności Nowej Zelandii nie deklaruje przynależności do jakiegokolwiek religii.

Nowa Zelandia zalicza się do grona wysoko rozwiniętych gospodarczo państw świata. Roczny produkt krajowy brutto (PKB) wynosił w 2010 r. 28 722 USD w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Także struktura dochodu narodowego jest podobna do tej, jaka występuje w pozostałych krajach o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego. Charakteryzuje ją malejący udział rolnictwa, znaczący udział przemysłu przetwórczego i energetyki oraz bardzo wysoki i szybko rosnący udział szeroko rozumianego sektora usług, który dostarcza już ponad 70% dochodu narodowego Nowej Zelandii.

Zasoby surowcowe Nowej Zelandii nie są zbyt bogate, ale wydobywa się węgiel kamienny, ropę naftową i gaz ziemny, rudy metali kolorowych, złoto. Najważniejsze gałęzie produkcji to: przemysł rolno-spożywczy, maszynowy, środków transportu, włókienniczy i papierniczy. Ponad 3/4 produkcji energii elektrycznej dostarczają elektrownie wodne. Istotną rolę odgrywa też gospodarka rolna, która dostarcza produkcji przede wszystkim na eksport. Uprawia się jęczmień, pszenicę, owies, kukurydzę, warzywa i owoce, hoduje się zaś głównie owce i bydło. Na Nową Zelandię przypada ponad 50% światowego eksportu baraniny i prawie 30% eksportu wełny.

Nowa Zelandia jest krajem członkowskim ONZ i wielu innych organizacji międzynarodowych. W latach 1954–1977 uczestniczyła w sojuszu polityczno-wojskowym SEATO. Od 1952 r. Nowa Zelandia brała też aktywny udział (wraz z USA i Australią) w działalności organizacji polityczno-wojskowej ANZUS. W 1986 r. USA zawiesiły jednak wszystkie swoje zobowiązania dotyczące gwarancji bezpieczeństwa w stosunku do Nowej Zelandii. Przyczyniło się do tego wprowadzenie przez władze Nowej Zelandii zakazu zawijania do jej portów amerykańskich okrętów o napędzie nuklearnym lub wyposażonych w broń jądrową. Obecnie więc w ramach ANZUS Nowa Zelandia współpracuje jedynie z Australią.

1. Geneza systemu rządów

Nowa Zelandia należy do grupy państw, które nie mogą poszczycić się długą i bogatą historią. W pełni suwerennym państwem stała się bowiem dopiero w po-

łowie XX stulecia. Zanim to nastąpiło, Nowa Zelandia była najpierw kolonią angielską, następnie zaś posiadała status dominium, które stanowiło odrębną formę ustrojową funkcjonującą w ramach Imperium Brytyjskiego.

Do wysp dzisiejszej Nowej Zelandii dotarł jako pierwszy w 1642 r. znany żeglarz holenderski Abel Tasman. Znacznie później, bo dopiero w latach 1769–1774, trzy wyprawy na ten nieznaną ląd podjął żeglarz brytyjski James Cook. Nie zapoczątkowały one jeszcze kolonizacji tych obszarów, głównie z powodu zdecydowanego oporu ze strony wojowników maoryskich. Powolny napływ osadników na nowozelandzkie wyspy (najpierw łowców fok, wielorybników oraz handlarzy drewnem, potem także farmerów i misjonarzy) zaznaczył się już w początkach XIX w. Początki brytyjskiej kolonizacji Nowej Zelandii miały jednak miejsce dopiero po zawarciu w 1840 r. historycznego porozumienia pomiędzy osadnikami a przywódcami licznych plemion maoryskich.

Obie strony podpisały to porozumienie, określane od tamtej pory jako traktat z Waitangi, w dniu 6 lutego 1840 r. Ten bardzo zwięzły dokument, składający się z preambuły oraz trzech artykułów, sporządzony został w dwóch językach: angielskim i maoryskim. W treści tego traktatu Jej Królewska Mość gwarantowała Maorysom własność posiadanej przez nich ziemi (ale z prawem jej pierwokupu przez Koronę), potwierdzając jednocześnie ich prawo do rybołówstwa i korzystania z istniejących zasobów leśnych. Maorysom przyznane zostały prawa i przywileje obywateli brytyjskich, a w zamian ich wodzowie uznali zwierzchnictwo Korony oraz wyrazili zgodę na osadnictwo brytyjskie w Nowej Zelandii. Konsekwencją podpisania traktatu z Waitangi, którego postanowienia obowiązują do dnia dzisiejszego, było proklamowanie przez Wielką Brytanię swojej suwerenności na terytorium Nowej Zelandii, która od 1840 r. stała się odrębną kolonią brytyjską.

Po podpisaniu traktatu z Waitangi, zaczęto tworzyć w tej kolonii, na zasadach określonych przez brytyjską Izbę Gmin, odrębny system administracji i sądownictwa, będący w znacznym stopniu recepcją brytyjskich rozwiązań prawnoustrojowych. Władza najwyższa na terytorium kolonii sprawowana była przez gubernatora powoływanego przez monarchę brytyjskiego. Dysponował on prawem nominacji sędziów i urzędników, stosował prawo łaski, określał wysokość cen i podatków. Przysługiwało mu również uprawnienie do powoływania kilkusobowej rady ustawodawczej, opiniującej podejmowane przez niego projekty aktów prawodawczych.

Aktem kształującym ustrój tej kolonii, obok traktatu z Waitangi, był przyjęty w 1852 r. przez Izbę Gmin Akt Konstytucyjny Nowej Zelandii (*The New Zealand Constitutional Act*). Gwarantował on Nowej Zelandii status autonomicznej kolonii, kształtując przy tym w jej ramach podstawy systemu rządów parlamentarnych. Mocą tego aktu utworzono dwuizbowy parlament, składający się z Izby Reprezentantów (izba niższa) oraz Rady Ustawodawczej (izba wyższa). Jego prze-

pisy określiły zasady powoływania obu izb, ich organizację i zadania oraz wzajemne relacje między legislatywą a władzą wykonawczą (gubernatorem).

Rok później odbyły się w Nowej Zelandii pierwsze wybory parlamentarne, a na inauguracyjną sesję obie izby parlamentu zebrały się w 1854 r. W wyborach wyłaniany byli tylko członkowie Izby Reprezentantów, natomiast skład izby wyższej kształtowany był od początku w drodze pozawyborczej. Wszyscy członkowie Rady Ustawodawczej pochodzili bowiem wyłącznie z dożywotniej nominacji, której dokonywał początkowo samodzielnie gubernator kolonii. Stopniowo jednak zaczął kształtować się zwyczaj konstytucyjny, zgodnie z którym gubernator mianował nowych członków izby wyższej parlamentu wyłącznie na wniosek urzędującego premiera.

W wyborach do parlamentu stosowane były określone cenzusy wyborcze, a zwłaszcza cenzus płci i cenzus majątkowy. Cenzus płci zniesiono już w 1893 r., a tym samym właśnie w Nowej Zelandii kobiety poszły do urn wyborczych po raz pierwszy w historii, korzystając od tej pory z przyznanego im powszechnego prawa wyborczego. Należy też zwrócić uwagę, że w Nowej Zelandii prawo udziału w wyborach do parlamentu zagwarantowano wtedy również rdzennym mieszkańcom Nowej Zelandii (Maorysom). Posiadali oni również prawo ubiegania się o miejsca w parlamencie. Sprzyjało temu przyjęcie w 1867 r. nieformalnej zasady, że w składzie Izby Reprezentantów powinny być zarezerwowane minimum cztery miejsca dla posłów mniejszości maoryskiej. Od 1872 r. społeczność ta reprezentowana była przez co najmniej jednego członka także w Radzie Ustawodawczej

Początkowo parlament nowozelandzki zbierał się na obrady plenarne w Auckland, ale już w 1865 r. siedziba parlamentu znalazła się w Wellington. Jego podstawowym zadaniem było od początku stanowienie prawa. Działalność parlamentu w zakresie realizacji funkcji ustawodawczej znajdowała się jednak pod kontrolą gubernatora, jako przedstawiciela monarchy oraz rządu brytyjskiego. Sprowadzała się ona w praktyce do oceny zgodności z ustawodawstwem Korony ustaw parlamentu Nowej Zelandii i przekazywania „do wglądu” rządowi angielskiemu wszystkich budzących jego wątpliwości aktów ustawodawczych parlamentu tej kolonii.

Istotnym uprawnieniem parlamentu było też powoływanie rządu kolonii, realizującego na obszarze kolonii – wraz z gubernatorem – zadania w sferze władzy wykonawczej. W praktyce ta funkcja nowozelandzkiego parlamentu była realizowana od 1856 r., bo dopiero wtedy wyłoniony został pierwszy rząd Nowej Zelandii. Od 1890 r., czyli po wyodrębnieniu się w Izbie Reprezentantów dwóch rywalizujących ze sobą frakcji partyjnych (liberalnej oraz konserwatywnej), rząd tworzony był już tylko z grona deputowanych reprezentujących określoną większość parlamentarną.

Przyjęty przez Akt Konstytucyjny z 1852 r. model ustrojowy Nowej Zelandii, oparty na zasadach systemu parlamentarno-gabinetowego, okazał się trwałym

rozwiązaniem, gdyż zasady te nie zmieniły się istotnie nawet w okresie przechodzenia od zależności kolonialnej do pełnej suwerenności tego państwa. Najpierw (w 1907 r.) Nowa Zelandia uzyskała status dominium, następnie zaś uchwalony w 1931 r. przez Izbę Gmin Statut Westminsterki zagwarantował jej pełną suwerenność. W pełni suwerennym państwem Nowa Zelandia stała się jednak dopiero w 1947 r., bowiem wtedy Statut Westminsterki został ostatecznie przyjęty przez nowozelandzki parlament. Nie oznaczało to bynajmniej zerwania przez nią swoich dotychczasowych więzi instytucjonalnych z dawną metropolią. Podstawową formą tych więzi z Wielką Brytanią pozostała nadal jej obecność jako dominium w składzie Wspólnoty Narodów, wskutek czego tradycyjne funkcje głowy państwa w Nowej Zelandii sprawowane są formalnie przez monarchę brytyjskiego.

Znaczącą reformą ustrojową, jeszcze pod rządami Aktu Konstytucyjnego z 1852 r., było wprowadzenie w Nowej Zelandii w połowie XX w. zasady jednoizbowości parlamentu. Uczyniła to ustawa z 1950 r. (*The Legislative Council Abolition Act*), znosząca ostatecznie drugą izbę (Radę Ustawodawczą). W konsekwencji od 1950 r. Nowa Zelandia posiada parlament jednoizbowy, którym jest pochodząca z wyborów powszechnych i bezpośrednich Izba Reprezentantów.

W początkach lat osiemdziesiątych XX w. zaczęto zwracać uwagę na konieczność uchylecia Aktu Konstytucyjnego Nowej Zelandii, pochodzącego jeszcze z połowy XIX stulecia, oraz zastąpienia go nową regulacją konstytucyjną. W konsekwencji w 1986 r. Izba Reprezentantów uchwaliła nowy Akt Konstytucyjny (*Constitution Act*), który wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1987 r. Tym samym ustanowione przez brytyjską Izbę Gmin w 1852 r. poprzednie unormowania konstytucyjne kształtujące ustrój Nowej Zelandii przeszły do historii po 134 latach ich obowiązywania.

Akt Konstytucyjny z 1986 r. nie wprowadził praktycznie żadnych poważniejszych zmian w ustroju politycznym Nowej Zelandii. Skoncentrował się głównie na uporządkowaniu obowiązującej dotąd konstytucyjnej regulacji systemu naczelnych organów państwowych. Uchwalenie przez parlament tego aktu ustrojowego nie wiązało się więc z koniecznością dokonywania istotnych zmian w obowiązującym ustawodawstwie. Od czasu wejścia w życie aktu z 1986 r. miała zresztą miejsce tylko jedna znacząca reforma w sferze ustrojowej, a mianowicie zdecydowano się na wprowadzenie mieszanego systemu wyborczego w wyborach parlamentarnych. Była ona podyktowana chęcią odejścia od utrzymującego się przez długie lata niemal identycznego układu sił politycznych w Izbie Reprezentantów.

W rzeczywistości bowiem od lat trzydziestych XX wieku w systemie partyjnym Nowej Zelandii zaznaczyła się wyraźna przewaga dwóch ugrupowań (Partii Narodowej i Partii Pracy), które całkowicie zdominowały scenę polityczną w tym kraju. Do umocnienia się tego układu dwupartyjnego przyczyniło się stosowanie systemu większościowego przy ustalaniu wyników wyborów parlamentarnych.

Możliwość utworzenia jednopartyjnego rządu miała więc zawsze tylko ta partia polityczna, która wywalczyła większość mandatów w Izbie Reprezentantów. Aby stworzyć szansę na udział w tworzeniu kolejnych gabinetów także innym ugrupowaniom politycznym, należało odejść od stosowanego wcześniej systemu rozdziału mandatów. Zamierzenie to poparła też większość głosujących (54%) w referendum ogólnokrajowym, które zostało przeprowadzone w 1993 r. wraz z wyborami parlamentarnymi. W konsekwencji uchwalona w tym samym roku nowa ustawa wyborcza (*Electoral Act*) wprowadziła do ustroju Nowej Zelandii mieszany system ustalania wyników głosowania w wyborach do Izby Reprezentantów. Polega on na tym, że część mandatów poselskich rozdzielana jest w okręgach jednomandatowych zwykłą większością głosów, pozostałe zaś dzieli się w systemie proporcjonalnym z krajowych list partyjnych. System ten został zastosowany po raz pierwszy w wyborach parlamentarnych z 1996 r., przyczyniając się od razu do zwiększenia liczby partii politycznych, które zdołały wywalczyć mandaty poselskie w parlamencie.

2. Konstytucyjne podstawy ustroju państwa

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech ustroju politycznego Nowej Zelandii jest to, że nie posiada ona, podobnie jak Wielka Brytania i Izrael, pełnej konstytucji pisanej w formie jednego lub kilku aktów normatywnych o nadrzędnej mocy prawnej nad ustawami zwykłymi, uchwalanej oraz zmienianej w trybie szczególnej procedury ustawodawczej. Jej ustrój kształtują wobec tego przede wszystkim akty rangi ustawowej, w tym również posiadające nadal moc wiążącą niektóre ustawy parlamentu brytyjskiego. W systemie ustrojowym Nowej Zelandii istotne znaczenie mają ponadto, wywodzące się z brytyjskiej praktyki parlamentarnej, liczne zwyczaje i konwenanse konstytucyjne.

Podstawowym źródłem nowozelandzkiego prawa konstytucyjnego są przepisy zawarte w treści obowiązującego Aktu Konstytucyjnego z 1986 r. Akt ten nie ma jednak charakteru ustawy zasadniczej, bowiem reguluje on jedynie niektóre kwestie ustrojowe, zaś wszelkie zmiany w jego treści mogą być dokonywane w ramach zwykłego procesu ustawodawczego. Z regulacji zawartych w tym akcie nie wynika też, aby jego przepisy wyposażone zostały w nadrzędną moc prawną nad pozostałymi ustawami parlamentu. Niemniej jednak przepisom tego aktu przypisuje się szczególny walor prawny, podkreślając, że sformułowane w nim ogólne zasady i rozwiązania ustrojowe zostają później skonkretyzowane w ustawodawstwie zwykłym oraz w uchwałach parlamentu.

Pod względem systematyki Akt Konstytucyjny z 1986 r. dzieli się na części i artykuły. Tekst tego aktu poprzedzony został zwyczajną preambułą, wskazującą przede wszystkim podstawowy cel przyjętej wówczas regulacji, za który uznano

„połączenie w jeden akt prawny określonych postanowień o znaczeniu konstytucyjnym”. Część I zawiera przepisy regulujące pozycję ustrojową monarchy i reprezentującego go na obszarze Nowej Zelandii gubernatora generalnego. W części II znalazły się unormowania odnoszące się do egzekutywy (rządu i ministrów). Część III poświęcona została strukturze, funkcjonowaniu oraz kompetencjom parlamentu jako organu władzy ustawodawczej. Treścią części IV jest problematyka ochrony stanowiska i uposażenia sędziów Sądu Najwyższego. W części V są z kolei zamieszczone postanowienia ogólne oraz przepisy przejściowe i końcowe. Widać więc wyraźnie, że akt ten koncentruje się prawie wyłącznie na zagadnieniach organizacji i funkcjonowania naczelných organów państw. Liczy on w sumie zaledwie 29 artykułów, a to oznacza, że znalazły się w nim jedynie unormowania o podstawowym znaczeniu dla ustroju politycznego Nowej Zelandii.

Analiza przepisów *Aktu Konstytucyjnego* i innych aktów ustawodawczych pozwala na stwierdzenie, że system konstytucyjny Nowej Zelandii ukształtowany został pod znaczącym wpływem brytyjskiego wzorca ustrojowego oraz brytyjskich zwyczajów konstytucyjnych. Różni się on bardzo wyraźnie od europejskiego (kontynentalnego) modelu kompleksowej i systematycznej regulacji podstawowych zasad i instytucji ustrojowych. W treści samego *Aktu Konstytucyjnego* nie zostały przede wszystkim sformułowane wprost, tak jak ma to miejsce w większości współczesnych ustaw zasadniczych, podstawowe założenia ustroju politycznego Nowej Zelandii. Stąd też w miarę precyzyjne wyodrębnienie konstytucyjnych zasad ustrojowych jest możliwe jedynie w drodze analizy postanowień tego aktu, regulujących strukturę i zakres kompetencji naczelných organów państwowych. Istotne jest tu zwłaszcza zwrócenie uwagi na tak fundamentalne kwestie, jak określenie suwerena oraz przyjętej formy sprawowania władzy najwyższej w państwie.

Przyjęte przez Akt Konstytucyjny z 1986 r. rozwiązania pozwalają na stwierdzenie, że suwerenem w Nowej Zelandii jest faktycznie naród. Postanowienia tego aktu gwarantują bowiem obywatelom zarówno prawo bezpośredniego decydowania o składzie parlamentu, jak też prawo podejmowania najważniejszych decyzji w państwie w drodze głosowania powszechnego (referendum). Za suwerena nie może być natomiast uznany monarcha brytyjski, pełniący w Nowej Zelandii jedynie formalnie funkcje głowy państwa. Koronę reprezentuje bowiem faktycznie gubernator generalny, który mianowany jest co prawda przez monarchę, ale wyłącznie na wniosek premiera Nowej Zelandii.

W systemie konstytucyjnym Nowej Zelandii władza najwyższa sprawowana jest przez naród przede wszystkim w formie demokracji przedstawicielskiej, czyli za pośrednictwem deputowanych powoływanych do Izby Reprezentantów w drodze wyborów powszechnych i bezpośrednich. Przesądając definitywnie o składzie politycznym parlamentu, obywatele wywierają jednocześnie pośredni wpływ na skład ekipy rządowej i kierunki jej polityki. Z kolei od składu politycznego or-

ganu władzy ustawodawczej oraz skali poparcia ze strony większości parlamentarnej zależy trwałość wyłonionych ekip rządowych i skuteczność realizowanych przez nie zadań w sferze władzy wykonawczej.

Sposób wyrażania suwerennej woli narodu wpływa też w oczywisty sposób na charakter oraz faktyczne znaczenie mandatu przedstawicielskiego. W Nowej Zelandii status prawny deputowanych do Izby Reprezentantów ukształtowano zgodnie z klasyczną koncepcją mandatu wolnego. Zakłada ona, że wszyscy deputowani są przedstawicielami całego narodu, wobec czego nie mogą być związani żadnymi zobowiązaniami w stosunku do określonej grupy wyborców i w konsekwencji nie zagraża im możliwość odwołania przez wyborców ze składu parlamentu przed upływem jego kadencji. Zastosowanie takiej konstrukcji mandatu nie oznacza bynajmniej, że członkowie Izby Reprezentantów nie utrzymują żadnych związków ze swoim okręgiem wyborczym. Jak przekonuje bowiem dotychczasowa praktyka, tego rodzaju więzi są bardzo chętnie utrzymywane i traktowane niezwykle poważnie, jeśli deputowany zamierza ubiegać się o ponowny wybór i zapewnić sobie poparcie ze strony potencjalnego elektoratu w swoim okręgu wyborczym.

Wobec członków Izby Reprezentantów ma zastosowanie zasada *incompatibilitas*, czyli zakaz łączenia mandatu parlamentarnego z jednoczesnym pełnieniem innych funkcji publicznych w państwie. Ta reguła ustrojowa zakłada przede wszystkim niepołączalność mandatu deputowanego ze sprawowaniem jakiegokolwiek funkcji w aparacie państwowym, ale z wyjątkiem stanowisk w składzie rządu. W Nowej Zelandii istnieje nawet wymóg, aby wszyscy członkowie gabinetu sprawowali jednocześnie mandaty parlamentarne.

Obowiązujące w Nowej Zelandii regulacje konstytucyjne i ustawowe przewidują również możliwość podejmowania określonych decyzji przez suwerena w formie demokracji bezpośredniej, a więc poprzez wykorzystanie instytucji referendum. Szczególne znaczenie ma tu zwłaszcza referendum ustawodawcze, gdyż w ten sposób mogą być rozstrzygane sprawy istotne zarówno z punktu widzenia polityki państwa, jak i dla ogółu obywateli.

Akt Konstytucyjny z 1986 r. nie formułuje też *expressis verbis* zasady, na jakiej ma być oparty system rządów w Nowej Zelandii. Z jego postanowień wynika jednak, że organizacja naczelných organów państwa oparta została na zasadzie trójpodziału władzy. Znajduje to swój wyraz już w samej konstrukcji tego aktu normatywnego, którego trzy kolejne części (po części I, traktującej o pozycji ustrojowej monarchy i pełniącego *de facto* typowe funkcje głowy państwa gubernatora generalnego) regulują: status rządu jako organu władzy wykonawczej (część II), pozycję władzy ustawodawczej (część III) oraz niektóre elementy odnoszące się do organizacji władzy sądowniczej (część IV). Warto tu jednak zwrócić uwagę, że w ramach tego trójpodziału władzy nie występuje wyraźne rozgraniczenie między władzą ustawodawczą i wykonawczą. Jest to widocznym nawiązaniem do brytyj-

skiego modelu ustrojowego, gdzie pełniący funkcje głowy państwa monarcha traktowany jest tradycyjnie zarówno jako jeden z elementów władzy ustawodawczej (parlamentu), jak i jako organ egzekutywy.

Wzajemne relacje między naczelnymi organami państwa oparto w Nowej Zelandii na zasadach systemu parlamentarno–gabinetowego, które w znacznym stopniu są wzorowane na brytyjskim modelu rządów parlamentarnych. Aby wskazać na zasadnicze cechy tego systemu, należy określić przede wszystkim stosunki pomiędzy parlamentem a gubernatorem generalnym i rządem. Gdy weźmiemy pod uwagę prawnoustrojowe relacje pomiędzy parlamentem a gubernatorem generalnym, to przekonamy się, że nie jest jednak możliwe ich jednoznaczne określenie, bowiem przepisy oraz zwyczaje konstytucyjne wyznaczają gubernatorowi generalnemu Nowej Zelandii podwójną rolę. Z jednej strony, na równi z Izłą Reprezentantów, jest on zwykle traktowany jako organ władzy ustawodawczej, a więc tak jak w tradycji parlamentarnej Wielkiej Brytanii. Z drugiej strony – gubernator generalny powołany został przede wszystkim do sprawowania funkcji organu władzy wykonawczej. Ta rola gubernatora generalnego wynika wyraźnie z tych przepisów Aktu Konstytucyjnego, które przyznają władzę wykonawczą królowej, stwierdzając jednocześnie, że ma być ona sprawowana przez gubernatora generalnego jako jej przedstawiciela.

Do zakresu działania gubernatora generalnego należą w rzeczywistości jedynie takie funkcje, które zagwarantowano głowie państwa w typowych monarchiach konstytucyjnych. W praktyce ustrojowej Nowej Zelandii większość uprawnień przyznanych gubernatorowi generalnemu przez przepisy prawa realizuje jednak rząd (gabinet), który skupił faktycznie w swoim ręku wszystkie istotne funkcje w zakresie władzy wykonawczej.

3. System partyjny

Współczesny system partyjny Nowej Zelandii charakteryzuje się od dawna niezwykle rzadko spotykaną stabilnością. W systemie tym kluczową rolę odgrywają co najmniej od końca lat trzydziestych XX w. dwie partie polityczne:

- 1) Nowozelandzka Partia Narodowa (*New Zealand National Party*, NP),
- 2) Nowozelandzka Partia Pracy (*New Zealand Labour Party*, LP).

W konsekwencji przez kilkadziesiąt lat system partyjny Nowej Zelandii był faktycznie systemem dwupartyjnym, gdyż niezmiennie w walce o władzę rywalizowały ze sobą tylko te dwie partie polityczne. Utrzymaniu się dominacji tych partii sprzyjał praktykowany system wyborczy, a zwłaszcza wyłanianie Izby Reprezentantów w jednomandatowych okręgach wyborczych. Wskutek tego zwycięska partia tworzyła zawsze jednopartyjny rząd, druga zaś przechodziła do opozycji.

Pierwsze z dominujących ugrupowań politycznych, Nowozelandzka Partia Narodowa, uformowała się w połowie lat trzydziestych XX stulecia w wyniku połączenia dwóch, funkcjonujących wcześniej, partii prawicowych (Partii Reform oraz Partii Liberalnej). Jest to ugrupowanie polityczne o charakterze konserwatywnym, zbliżone pod względem programowym do brytyjskiej Partii Konserwatywnej. Partia ta od chwili jej powstania do 1996 r. najczęściej znajdowała się u władzy, tworząc w tym okresie 15 jednopartyjnych gabinetów (w latach 1949–1957, 1960–1972, 1975–1984 i 1990–1996). Druga z tych partii, Nowozelandzka Partia Pracy, to ugrupowanie o jednoznacznie socjaldemokratycznej orientacji programowej. Należy do najstarszych partii politycznych Nowej Zelandii, bowiem utworzona została w 1916 r. Do wyborów parlamentarnych w 1996 r. ugrupowanie to tworzyło w sumie 8 gabinetów jednopartyjnych, sprawując władzę w latach 1935–1949, 1957–1960, 1972–1975 oraz 1984–1990.

Taki kształt systemu partyjnego Nowej Zelandii zmienił się jednak w widoczny sposób po wprowadzeniu w 1993 r. mieszanego systemu ustalania wyników głosowania w wyborach parlamentarnych. Nowe rozwiązania w prawie wyborczym umożliwiły przede wszystkim wywalczenie przez kilka mniejszych partii swojej reprezentacji w Izbie Reprezentantów. Nadal utrzymuje się co prawda znacząca supremacja Partii Narodowej oraz Partii Pracy, ale żadna z tych partii politycznych nie jest już w stanie utworzyć jednopartyjnego rządu. W konsekwencji w ostatnich kilkunastu latach pojawiła się w ustroju Nowej Zelandii, nieznaną wcześniej, instytucja gabinetów koalicyjnych. W latach 1996–1999 koalicyjnemu rządowi przewodziła Partia Narodowa, w latach 1999–2008 był to gabinet koalicyjny Helen Clark z Partii Pracy, natomiast po ostatnich wyborach do Izby Reprezentantów z 2008 r. na czele kolejnego gabinetu koalicyjnego stoi premier John Key z Partii Narodowej.

We współczesnych systemach rządów partie polityczne reprezentowane w parlamencie tworzą w jego ramach własne frakcje parlamentarne. Tak jest również w Nowej Zelandii, z tym jednak, że zasady tworzenia i funkcjonowania frakcji partyjnych w nowozelandzkim parlamencie nie zostały dotąd określone ani w ustawach, ani też w uchwałach parlamentu. Ich działalność opiera się więc w głównej mierze na ukształtowanych w praktyce i utrwalonych zwyczajach parlamentarnych, które nawiązują zresztą bardzo wyraźnie do reguł funkcjonowania frakcji partyjnych w brytyjskiej Izbie Gmin. W nowozelandzkiej Izbie Reprezentantów te zrzeszenia deputowanych odgrywają jednak w praktyce znaczącą rolę i niewątpliwie trudno byłoby sobie wyobrazić efektywne działanie wielu instytucji parlamentarnych, gdyby w parlamencie nie istniały frakcje partyjne.

W Izbie Reprezentantów do 1993 r. tworzone były zazwyczaj tylko dwie frakcje partyjne – Partii Narodowej i Partii Pracy, bo z reguły tylko te partie miały takie poparcie elektoratu, które gwarantowało im wprowadzenie do parlamentu znaczą-

cej liczby posłów. Od 1996 r. własne frakcje partyjne w parlamencie tworzone są już po każdym kolejnych wyborach jeszcze przez kilka innych partii politycznych. Po ostatnich wyborach w 2008 r. powstały jeszcze cztery frakcje, w tym Partii Zielonych (*Green Party*) z 9 mandatami oraz Partii Maorysów (*Māori Party*), która posiada obecnie 5 mandatów poselskich.

Nie ulega wątpliwości, że faktyczna rola poszczególnych frakcji parlamentarnych w Izbie Reprezentantów uzależniona jest przede wszystkim od tego, czy dana partia sprawuje aktualnie władzę, czy też znajduje się w opozycji wobec rządu. W Nowej Zelandii, podobnie jak w Wielkiej Brytanii, stosowana jest bowiem reguła, że z grona partii (koalicji partyjnej), która wywalczyła w wyborach większość mandatów w Izbie Reprezentantów, wyłaniany jest skład rządu, natomiast liderowi partii większości zostaje powierzony urząd premiera. Z kolei przywódca drugiej najsilniejszej partii, która jednak nie zdobyła w tej izbie większości, zostaje oficjalnie uznany za lidera opozycji i wspólnie z najbliższymi współpracownikami tworzy gabinet cieni.

W systemie ustrojowym Nowej Zelandii nominalnym przywódcą frakcji parlamentarnej tej partii, która znajduje się u władzy, jest aktualnie urzędujący premier. Praktycznie jednak, z uwagi na ciężące na nim obowiązki szefa rządu, do kierowania działalnością tej frakcji wyznaczany jest jeden z członków gabinetu, funkcjonujący w parlamencie jako lider Izby (*Leader of the House*). Na nim przede wszystkim spoczywa zadanie sprawowania nadzoru nad realizacją przez Izbę Reprezentantów programu rządowego, jak również nad tokiem rozstrzygnięcia spraw wniesionych pod obrady parlamentu. Lider frakcji rządzącej partii jest wspierany przez *whipa* tej partii i jego zastępcę, którzy przede wszystkim czuwają nad przestrzeganiem dyscypliny partyjnej podczas głosowań i w parlamentarnych wystąpieniach deputowanych. Pełnią oni tym samym istotną rolę w ramach frakcji parlamentarnej, gdyż zapewnienie dyscypliny partyjnej deputowanych rządzącej partii umożliwia sprawne funkcjonowanie parlamentu oraz gwarantuje utrzymanie przewagi partii większości nad opozycją polityczną w Izbie Reprezentantów.

4. System wyborczy

Zasadniczą formą sprawowania władzy suwerennej przez naród w systemie ustrojowym Nowej Zelandii są instytucje demokracji przedstawicielskiej. Dlatego też nie bez powodu szczególnie znaczenia nabierają wybory parlamentarne, gdyż pozwalają one wyłonić reprezentantów suwerena na szczeblu ogólnokrajowym. Każdorazowy rezultat wyborów do Izby Reprezentantów przesądza z kolei o tym, które ugrupowania polityczne wyłonią w jej składzie większość parlamentarną i będą tworzyły rząd, które zaś przejmą rolę opozycji parlamentarnej.

Wybory parlamentarne w Nowej Zelandii oparto na czterech klasycznych zasadach prawa wyborczego: powszechności, równości, bezpośredniości oraz tajności głosowania. Zasady te nie zostały co prawda sformułowane wprost w treści Aktu Konstytucyjnego z 1986 r., niemniej jednak wynikają z obowiązującego ustawodawstwa wyborczego.

Czynne prawo wyborcze w wyborach do Izby Reprezentantów przysługuje osobom legitymującym się nowozelandzkim obywatelstwem, jeżeli mają ukończonych 18 lat i stale zamieszkują na terytorium Nowej Zelandii. Z czynnego prawa wyborczego mogą też korzystać, przebywający czasowo w Nowej Zelandii, obywatele Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz państw członkowskich Wspólnoty Narodów (*Commonwealthu*). Prawa głosowania w wyborach parlamentarnych nie posiadają jedynie osoby odbywające karę pozbawienia wolności oraz osoby pozbawione praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu.

Z kolei bierne prawo wyborcze posiadają obywatele korzystający z czynnego prawa wyborczego, którzy również ukończyli 18 rok życia. Kandydować do Izby Reprezentantów nie mogą natomiast głównie te osoby, które były skazane prawomocnym orzeczeniem sądu i odbywały co najmniej przez rok karę pozbawienia wolności, jak też osoby sprawujące w danym momencie wymienione ustawowo funkcje w różnego rodzaju organach państwowych i instytucjach publicznych. Wyjątkiem są tu jedynie członkowie rządu (premier i ministrowie), którzy mogą bez przeszkód ubiegać się o mandaty członków Izby Reprezentantów. W Nowej Zelandii, podobnie zresztą jak w systemie ustrojowym Wielkiej Brytanii oraz w wielu innych parlamentarnych systemach rządów, stale stosowaną regułą jest nawet to, że do składu rządu (gabinetu) powoływani są praktycznie tylko ci politycy, którzy piastują aktualnie mandaty deputowanych w parlamencie.

Prawo wyborcze w Nowej Zelandii, w odróżnieniu od Australii, gdzie do 1967 r. miał zastosowanie cenzus rasowy (praw wyborczych i innych praw politycznych pozbawiono wtedy aborygenów), nigdy nie przewidywało w tej sferze dyskryminacji członków społeczności maoryskiej. Maorysi od drugiej połowy XIX wieku posiadali bowiem zarówno czynne prawo wyborcze, jak też mieli zagwarantowaną reprezentację w parlamencie. Także obecnie obowiązujące ustawodawstwo wyborcze gwarantuje Maorysom prawo udziału w wyborach parlamentarnych bądź na zasadach ogólnych, bądź też poprzez głosowanie i wysuwanie własnych kandydatów w specjalnie tworzonych okręgach maoryskich.

Określona w ustawodawstwie wyborczym zasada równości wyborów, w znaczeniu formalnym, zakłada, że każdy wyborca dysponuje taką samą liczbą głosów. Po zmianach w systemie wyborczym z 1993 r. oznacza ona prawo oddania przez każdego wyborcę dwóch głosów: pierwszego na jedną z partii politycznych zarejestrowanych na ogólnokrajowych listach kandydatów, drugiego zaś – na jednego

z kandydatów ubiegających się o mandat w swoim okręgu wyborczym. Podczas wyborów do Izby Reprezentantów w mniejszym stopniu uwzględnia się natomiast zasadę równości materialnej, gdyż tworzone okręgi wyborcze nie gwarantują zazwyczaj równej siły głosu każdego głosującego w tych wyborach. Przejawem przyjęcia zasady bezpośredniości wyborów jest z kolei to, że sami wyborcy decydują o tym, jaki będzie ostateczny rezultat przeprowadzonego głosowania. W Nowej Zelandii każdy wyborca głosuje bowiem wprost nie tylko na wybranego przez siebie kandydata w okręgu jednomandatowym, ale wybiera również jednego z kandydatów z ogólnokrajowej listy partyjnej i oddaje na niego przysługujący mu drugi głos. Zasadniczym celem stosowania zasady tajności głosowania jest z kolei stworzenie wyborcom możliwości oddania głosów w sposób nieskrępowany, a także uniemożliwienie stwierdzenia, jak głosowali poszczególni wyborcy.

Uprawnienie do zarządzania wyborów parlamentarnych przysługuje gubernatorowi generalnemu. Korzysta on z niego zarówno przed upływem ustawowo określonej kadencji Izby Reprezentantów, jak też podejmując decyzję o skróceniu kadencji parlamentu. Po zarządzeniu wyborów rozpoczyna się wykonywanie wszelkich czynności zmierzających do ich przygotowania, w tym głównie weryfikacja granic okręgów wyborczych, sporządzanie spisów osób uprawnionych do głosowania i uruchamianie procedur zgłaszania kandydatów.

Zarówno liczba okręgów wyborczych w wyborach do Izby Reprezentantów, jak też granice między poszczególnymi okręgami ulegały dotychczas wielokrotnie istotnym zmianom. Ostatnia daleko idąca weryfikacja okręgów wyborczych miała miejsce przed wyborami z 1996 r., w których liczba okręgów jednomandatowych (wskutek gruntownej reformy systemu wyborczego w 1993 r.) uległa zmniejszeniu z 99 do 65. Jeśli zaś idzie o spisy osób uprawnionych do udziału w głosowaniu, to są one sporządzane każdorazowo przez organy administracji lokalnej na podstawie wniosków pochodzących od wyborców, do zgłaszania których są zobowiązani ustawowo wszyscy obywatele Nowej Zelandii.

Wprowadzone w 1993 r. reguły przeprowadzania oraz ustalania wyników wyborów parlamentarnych przewidują wybór 65 posłów w jednomandatowych okręgach wyborczych, natomiast obsadzanie pozostałych 55 mandatów z ogólnokrajowych list partyjnych. Od przyjętego sposobu elekcji przyszłych deputowanych uzależniona jest również procedura zgłaszania kandydatów. W przypadku kandydatów na posłów zgłaszanych w okręgach wyborczych każda kandydatura musi być poparta podpisami co najmniej 10 uprawnionych wyborców z danego okręgu wyborczego. Poza tym każdy z kandydatów ma obowiązek wpłacenia kaucji wyborczej w wysokości 300 dolarów nowozelandzkich, która może być zwrócona jedynie wtedy, gdy dany kandydat uzyska co najmniej 5% głosów w okręgu wyborczym. Z kolei prawo zgłaszania ogólnokrajowych list kandydatów przysługuje wyłącznie poszczególnym partiom politycznym, przy czym zarówno na tych

listach, jak też na okręgowych listach wyborczych kandydaci umieszczani są każdorazowo w kolejności alfabetycznej.

Wybory do Izby Reprezentantów odbywają się tradycyjnie w soboty, aby w niedziele wierni mogli skoncentrować się wyłącznie na uczestnictwie w uroczystościach religijnych. Poza tym wyznaczanie wyborów w dniu wolnym od pracy ma gwarantować za każdym razem wysoką frekwencję wyborczą (w praktyce przekracza ona prawie zawsze 80%). Wyborcy oddają swoje głosy w siedzibach obwodowych komisji wyborczych, które zlokalizowane są z reguły w szkołach, salach przykościelnych, pomieszczeniach klubów sportowych i w innych gmachach użyteczności publicznej. Nadzór nad przebiegiem głosowania sprawują powoływane w tym celu komisje wyborcze.

Przy ustalaniu wyników głosowania w okręgach jednomandatowych ma zastosowanie zasada zwykłej większości głosów. Oznacza to, że mandat deputowanego w danym okręgu wyborczym zdobywa ten kandydat, który uzyskał największe poparcie ze strony wyborców, nawet jeśli było to mniej niż 50% ogólnej liczby głosów oddanych w tym okręgu. Z kolei wyniki głosowania na ogólnokrajowe listy kandydatów obliczane są z wykorzystaniem systemu proporcjonalnego (metodą Sainte-Laguë). W podziale mandatów z tych list mogą uczestniczyć jedynie te partie polityczne, które przekroczyły ustawowo określony próg wyborczy (czyli 5% głosów w skali całego kraju) lub wywalczyły co najmniej jeden mandat poselski bezpośrednio w okręgu wyborczym.

Ukształtowany w Nowej Zelandii system ustalania wyników wyborów i w konsekwencji podziału mandatów deputowanych polega na tym, że w pierwszej kolejności liczone są „drugie głosy”, a więc głosy wyborców oddane na ogólnokrajowe listy partyjne. Głosy zebrane przez poszczególne partie polityczne przeliczane są wtedy na mandaty z zastosowaniem zasady proporcjonalności. Przyznane w ten sposób każdej partii mandaty poselskie zostają następnie przydzielone konkretnym kandydatom. Na tym etapie pierwszeństwo w nabyciu mandatów mają ci kandydaci, którzy zwyciężyli w swoich okręgach jednomandatowych. W pełni realna jest też taka sytuacja, kiedy jedna z partii politycznych zdobędzie więcej „głosów pierwszych”, czyli oddanych na kandydatów w okręgach jednomandatowych aniżeli „głosów drugich”. Wówczas partia ta wprowadzi do parlamentu większą liczbę posłów wybranych w okręgach jednomandatowych od liczby przyznanych jej mandatów poselskich przy ich podziale z list ogólnokrajowych. W konsekwencji ugrupowanie to zdobywa określoną liczbę tzw. mandatów nadwyżkowych, a tym samym dochodzi do przekroczenia ustawowej liczby 120 deputowanych w Izbie Reprezentantów.

5. Parlament

W systemie konstytucyjnym Nowej Zelandii parlamentowi wyznaczona została szczególna rola prawnoustrojowa. Przede wszystkim jest on jedynym przedstawicielstwem ogólnonarodowym, którego skład jest wyłaniany przez suverena na określoną kadencję w drodze wyborów powszechnych i bezpośrednich. Parlament stanowi następnie polityczną bazę wyłaniania rządu, realizującego istotne zadania w sferze władzy wykonawczej. Wreszcie tylko parlament posiada uprawnienia ustrojodawcze i ustawodawcze oraz dysponuje środkami kontrolnymi wobec organów egzekutywy.

Parlament Nowej Zelandii ma obecnie strukturę jednoizbową, ale od połowy XIX w. ten organ przedstawicielski posiadał przez niemal 100 lat strukturę dwuizbową, na którą składały się: izba wyższa – Rada Ustawodawcza oraz izba niższa – Izba Reprezentantów. Wówczas obie izby parlamentu zaliczane były do organów władzy ustawodawczej, ale różniły się istotnie między sobą nie tylko z uwagi na odmienny sposób kształtowania ich składu, ale również pod względem wyznaczonego im statusu prawnoustrojowego.

Od początku w drodze wyborów bezpośrednich wyłaniano jedynie Izbę Reprezentantów. Skład Rady Ustawodawczej kształtowany był z kolei na zasadzie dożywotniej nominacji członków tej izby przez gubernatora kolonii (od 1907 r. przez gubernatora generalnego). Wzajemne relacje między tymi izbami nie były ukształtowane na zasadzie równowagi, gdyż Rada Ustawodawcza posiadała znacznie węższy zakres uprawnień niż Izba Reprezentantów (m.in. pozbawiona została w zasadzie możliwości sprawowania kontroli działalności rządu) oraz odgrywała faktycznie mniej znaczącą rolę w systemie polityczno–ustrojowym Nowej Zelandii. Likwidacja Rady Ustawodawczej nastąpiła ostatecznie w 1950 r. i od tamtej pory Izba Reprezentantów jest parlamentem jednoizbowym.

Liczba posłów wybieranych do składu Izby Reprezentantów zmieniała się wielokrotnie, przy czym zawsze był to wzrost ogólnej liczby deputowanych. W chwili likwidacji drugiej izby parlamentu Izba Reprezentantów liczyła 80 posłów, natomiast w 1993 r. (gdy po raz ostatni wybory parlamentarne odbywały się na starych zasadach) wybranych zostało już 99 członków tej izby. Od 1993 r. przewiduje się, że w składzie Izby Reprezentantów powinna zasiadać ustawowa liczba 120 członków. W praktyce liczba deputowanych wyłonionych w trakcie wyborów może być jednak nieco inna, gdyż taka ewentualność jest dopuszczalna (podobnie jak ma to miejsce w niemieckim Bundestagu, gdzie także występują „mandaty nadwyżkowe”) w ramach przyjętego przez Nową Zelandię w 1993 r. systemu liczenia głosów i podziału mandatów w parlamencie. Co prawda w wyborach parlamentarnych z 1996, 1999 i 2002 r. wybranych zostało po 120 posłów, ale już dwa ostatnie

głosowania wyłoniły odpowiednio: w 2005 r. – 121, zaś w 2008 r. – 122 deputowanych.

Składający się zaledwie ze 120 deputowanych jednoizbowy parlament Nowej Zelandii nie posiada, tak jak ma to od dawna miejsce w większości współczesnych parlamentów, rozbudowanej struktury organizacyjnej. Wewnętrznymi organami nowozelandzkiej Izby Reprezentantów są bowiem tylko: przewodniczący parlamentu (spiker), jego zastępca oraz komisje parlamentarne.

Przewodniczącym Izby Reprezentantów jest spiker, który spełnia praktycznie podobną rolę jak spiker w brytyjskiej Izbie Gmin. Spiker jest wybierany na pierwszym po wyborach posiedzeniu parlamentu bezwzględną większością głosów poselskich i bez możliwości przeprowadzenia dyskusji nad tą kandydaturą. Wybór spikera dokonywany jest w praktyce wyłącznie spośród członków partii dysponującej największą liczbą mandatów w izbie, a ponadto funkcja ta powierzana jest zazwyczaj deputowanemu mającemu bardzo długi staż parlamentarny. W zakresie regulaminowych kompetencji spikera mieszczą się wszelkiego rodzaju sprawy związane z procedurą debat w Izbie Reprezentantów, a przede wszystkim prowadzenie obrad plenarnych oraz zgłaszanie poszczególnych spraw pod obrady izby. W ramach jego kompetencji mieści się również reprezentowanie izby w jej relacjach z pozostałymi naczelnymi organami państwowymi oraz w stosunkach z parlamentami innych państw.

Z grona deputowanych wybierany jest także zastępca przewodniczącego. W praktyce parlamentarnej Nowej Zelandii również ta funkcja powierzana jest zwykle członkowi tej frakcji partyjnej, która dysponuje większością mandatów poselskich w izbie. Zastępca spikera powoływany jest głównie po to, aby przewodniczyć obradom plenarnym Izby podczas nieobecności lub choroby spikera. Do zakresu kompetencji zastępcy spikera należy też uprawnienie do przewodniczenia na posiedzeniach Komisji Całej Izby.

W nowozelandzkim parlamencie, jeśli porównamy go z parlamentami wielu innych państw współczesnych, nie nastąpił znaczący rozwój systemu komisji parlamentarnych. Przesądził o tym bez wątpienia niewielki skład liczbowy parlamentu Nowej Zelandii, gdyż do 1996 r. zasiadało w nim niespełna 100 posłów. Przy tak skromnej liczbie członków parlamentu możliwe było przecież (i tak jest zresztą nadal) rozpatrywanie zgłoszonych projektów ustawodawczych, bez poważniejszego udziału komisji, bezpośrednio na jego posiedzeniach plenarnych. Praktycznie więc w Izbie Reprezentantów – poza specyficzną Komisją Całej Izby – powołuje się niewielką liczbę komisji stałych.

Komisja Całej Izby, wzorowana na analogicznej instytucji funkcjonującej w brytyjskiej Izbie Gmin, nie posiada cech charakterystycznych dla typowej komisji parlamentarnej. Jest to bowiem faktycznie cała Izba Reprezentantów, przekształcona jednak na wniosek grupy deputowanych w gremium parlamentarne,

debatujące wówczas z pominięciem niektórych, niezbędnych na forum całej izby wymogów proceduralnych. Przede wszystkim nie jest wówczas wymagane quorum oraz umożliwia się każdemu posłowi zabieranie głosu więcej niż jeden raz w tej samej sprawie. Wtedy też obradom Komisji Całej Izby nie przewodniczy spiker, lecz zastępca spikera. W trakcie debaty prowadzonej na posiedzeniu Komisji Całej Izby rozpatrywane są w głównej mierze projekty aktów ustawodawczych o problematyce ustrojowej i projekty ustaw finansowych zawierające określone propozycje budżetowe.

Stałe i specjalne komisje parlamentarne są powoływane na posiedzeniach plenarnych Izby Reprezentantów, a jedną z zasad ich tworzenia jest zagwarantowanie w składzie tych komisji miejsca dla przedstawicieli wszystkich frakcji parlamentarnych. Przewodniczący każdej komisji (a także jego zastępca) nie jest już obsadzany przez Izbę, lecz wybierany przez samą komisję z grona jej członków. Funkcje przewodniczących komisji powierzane są prawie zawsze przedstawicielom większości parlamentarnej. W praktyce parlamentarnej Nowej Zelandii tworzy się zwykle nie więcej niż kilka komisji stałych oraz kilkanaście (ale nie więcej niż dwadzieścia) komisji specjalnych.

Izba Reprezentantów powoływana jest w wyborach powszechnych i bezpośrednio na ściśle określoną kadencję, która wynosi 3 lata. Kadencja ta jest liczona od dnia zebrania się izby na pierwsze posiedzenie plenarne po przeprowadzonych wyborach parlamentarnych. Każdorazowo trwa do momentu podjęcia decyzji przez gubernatora generalnego o rozwiązaniu parlamentu i zarządzeniu nowych wyborów parlamentarnych, a tym samym musi to nastąpić przed formalnym upływem kadencji Izby Reprezentantów. Tym samym rozwiązanie parlamentu jest w systemie ustrojowym Nowej Zelandii, podobnie jak ma to miejsce w Wielkiej Brytanii, naturalnym sposobem zakończenia jego kadencji.

W Nowej Zelandii przewiduje się też możliwość znacznie wcześniejszego rozwiązania Izby Reprezentantów przez gubernatora generalnego oraz zarządzenia przedterminowych wyborów parlamentarnych. Wówczas skrócenie kadencji parlamentu może nastąpić jedynie po zgłoszeniu wniosku przez premiera rządu o przedterminowe rozwiązanie Izby Reprezentantów. Z obowiązujących regulacji prawnych nie wynika jednak, czy taki wniosek premiera jest dla gubernatora generalnego wiążący i tym samym zobligowany jest on do rozwiązania parlamentu. Stosowny zwyczaj konstytucyjny nakazuje jednak, aby gubernator generalny przychylił się do wniosku zgłoszonego przez premiera.

Jak dowodzi praktyka, z wnioskiem o wcześniejsze rozwiązanie Izby Reprezentantów premier występuje zwykle w sytuacji, kiedy kierownictwo partii rządzącej jest przekonane o możliwości osiągnięcia w przedterminowych wyborach parlamentarnych optymalnego sukcesu wyborczego i w konsekwencji dalsze utrzymanie się u władzy. Decyzje w sprawie wcześniejszego rozwiązania parla-

mentu podejmowane są w Nowej Zelandii sporadycznie, co odróżnia system rządów w tym państwie od innych systemów parlamentarnych.

W trakcie swojej kadencji Izba Reprezentantów zbiera się na sesje zwyczajne, których zwoływanie należy do kompetencji gubernatora generalnego. Pierwsza sesja po wyborach zwoływana jest nie później niż w ciągu dwóch miesięcy od daty przeprowadzenia wyborów. Wyznaczając terminy kolejnych sesji, gubernator generalny dysponuje już znacznie większą swobodą. Musi tu być jednak przestrzegana zasada, że parlament ma odbyć przynajmniej jedną sesję w ciągu roku kalendarzowego. W przepisach nie określa się jednak, jaki powinien być minimalny czas trwania jednej sesji oraz ile sesji należy odbyć podczas kadencji parlamentu. Dlatego też decyzje w tych sprawach podejmowane są zawsze przez sam parlament. Pierwsza sesja Izby Reprezentantów po wyborach, a także każda kolejna sesja jest otwierana przez gubernatora generalnego. Gubernator dysponuje też prawem zamykania sesji parlamentu, co może mieć jednak miejsce dopiero po formalnym zakończeniu prac sesji w drodze odrębnej uchwały Izby Reprezentantów.

W ramach sesji Izba Reprezentantów zbiera się na posiedzenia plenarne. Odbywają się one w terminach ustalonych przez izbę, przy czym formalnie każdorazowo zwoływane są przez spikera. W praktyce liczba odbywanych przez izbę posiedzeń jest znaczna, bowiem często zbiera się ona nawet kilka razy w tygodniu, a obrady trwają z reguły nie krócej niż przez 6 godzin dziennie. Izba Reprezentantów może wykonywać na posiedzeniach swoje zadania przy obecności minimum 1/3 ustawowej liczby deputowanych. Decyzje w Izbie Reprezentantów podejmowane są zwykłą lub bezwzględną większością głosów, przy czym spiker zwyczajowo nie bierze udziału w głosowaniu. Ma on jednak możliwość oddania głosu w sytuacji, kiedy nastąpi równowaga głosów „za” oraz „przeciw” i wtedy jego głos staje się rozstrzygający.

Izba Reprezentantów realizuje wszystkie funkcje współczesnego parlamentu. Wśród nich najistotniejsze są dwie klasyczne sfery aktywności parlamentu: stanowienie ustaw oraz kontrola działalności egzekutywy.

Procedura ustawodawcza w Nowej Zelandii nie jest rozbudowana, o czym przesądza jednoizbowa struktura parlamentu tego państwa. Rozpoczyna ją zgłoszenie inicjatywy ustawodawczej, która przysługuje wyłącznie rządowi oraz deputowanym. Rozpatrywanie zgłoszonego projektu ustawy przez Izbę Reprezentantów odbywa się w trzech czytaniach, które zostały przedzielone pracami w komisjach.

Podczas pierwszego czytania odbywa się debata plenarna nad projektem, która następuje po prezentacji projektu przez wnioskodawcę. Następnie następuje odrzucenie projektu lub skierowanie go do komisji specjalnej. Wynikiem prac komisji jest sprawozdanie przedkładane Izbie Reprezentantów w celu przeprowadzenia drugiego czytania, na którym przeprowadzana jest zasadnicza debata nad projek-

tem ustawy. Drugie czytanie kończy się głosowaniem, w którym posłowie mogą odrzucić projekt ustawy lub skierować go pod obrady Komisji Całej Izby.

Podczas posiedzeń Komisji Całej Izby debaty nie są tak sformalizowane, jak w trakcie posiedzeń plenarnych parlamentu. Wypowiadać się wtedy mogą wszyscy posłowie (nawet kilkakrotnie), a czas wystąpień jest zwykle dłuższy niż podczas drugiego czytania. Celem prac w ramach Komisji Całej Izby jest przygotowanie ostatecznej wersji projektu ustawy. Jest ona prezentowana podczas trzeciego czytania, które kończy się głosowaniem. Ustawa uchwalana jest przez Izbę Reprezentantów zwykłą większością głosów w obecności co najmniej 1/3 ogólnej liczby deputowanych.

Uchwalona przez parlament ustawa podlega promulgacji przez gubernatora generalnego. Nie jest on pozbawiony możliwości odmowy usankcjonowania ustawy, ale zwyczajowo nie korzysta z prawa weta i podpisuje wszystkie uchwalone przez Izbę Reprezentantów akty ustawodawcze. Po ogłoszeniu ustawy w oficjalnym rejestrze ustaw parlamentu nabiera ona mocy obowiązującej po upływie 30 dni od jej usankcjonowania.

Parlamentarna kontrola egzekutywy ma miejsce zarówno podczas posiedzeń plenarnych Izby Reprezentantów, jak też realizowana jest indywidualnie przez poszczególnych posłów. Na posiedzeniach izby odbywają się debaty nad programem i proponowanym składem rządu, debaty budżetowe oraz dyskusje nad składanymi przez członków rządu informacjami o działalności administracji rządowej. Efektywność tej formy kontroli uzależniona jest jednak od układu sił politycznych w parlamencie, gdyż rząd ma zapewnione poparcie ze strony ugrupowań większości parlamentarnej. Dlatego też realna kontrola działalności egzekutywy może mieć miejsce tylko z inicjatywy opozycji parlamentarnej w Izbie Reprezentantów. Tylko frakcje opozycyjne mają bowiem możliwość doprowadzić, poprzez zgłoszenie wniosku o uchwalenie wotum nieufności dla rządu, do debaty plenarnej nad polityką gabinetu, poddać ją surowej krytyce i przedstawić własny, alternatywny program polityczny.

Istotną formą kontroli parlamentarnej nad rządem są też zapytania deputowanych. W Izbie Reprezentantów do zgłaszania zapytań i udzielania na nie odpowiedzi przewidywany jest podczas każdego jej posiedzenia odrębny punkt porządku obrad (czyli tzw. „godzina pytań”). W praktyce także z tej formy kontroli korzystają przede wszystkim deputowani z ugrupowań opozycyjnych.

6. Głowa państwa

Funkcje głowy państwa w Nowej Zelandii pełni formalnie monarcha brytyjski, który jest reprezentowany na terytorium tego państwa przez gubernatora generalnego. Wskazuje na to jednoznacznie sformułowanie art. 2 Aktu Konstytucyjnego

z 1986 r., stwierdzające, że: „Gubernator generalny, mianowany przez monarchę, jest przedstawicielem monarchy w Nowej Zelandii”. Tym samym głową państwa w Nowej Zelandii jest faktycznie gubernator generalny, o czym przesądza zarówno przyznany mu ustawowo oraz zwyczajowo zakres uprawnień, jak też jego usytuowanie w systemie konstytucyjnych organów państwa.

Praktykowany jeszcze w okresie kolonialnym sposób powoływania gubernatora kolonii, przez długi okres miał też zastosowanie przy obsadzaniu stanowiska gubernatora generalnego Nowej Zelandii. Był on powoływany w drodze suwerennej decyzji monarchy brytyjskiego, co prowadziło w praktyce do daleko idącego uzależnienia gubernatora generalnego od Korony. Taki tryb nominacji gubernatora generalnego miał zastosowanie aż do momentu ratyfikacji przez Nową Zelandię Statutu Westminsterkiego w 1947 r. Od tamtej pory stosowana jest zasada, że gubernatora generalnego mianuje nadal monarcha brytyjski, ale może czynić to już wyłącznie na podstawie formalnego wniosku przedłożonego przez premiera Nowej Zelandii, w którym proponuje on konkretnego kandydata do objęcia tej funkcji.

W obowiązujących aktach normatywnych nie określono, na jaki okres powoływany jest gubernator generalny. Zwyczajowo kadencja gubernatora generalnego (podobnie jak w pozostałych dominiach) nie przekracza pięciu lat. Należy tu jeszcze podkreślić, że wszyscy dotychczasowi gubernatorzy generalni Nowej Zelandii powoływani byli tylko na okres jednej kadencji.

Z regulacji prawnych oraz przyjętych zwyczajów konstytucyjnych wynika poważny zakres kompetencji gubernatora generalnego. W rzeczywistości zdecydowana większość przypisanych mu formalnie uprawnień realizowana jest w praktyce przez rząd (gabinet), będący faktycznie jedynym znaczącym organem egzekutywy.

Istotna część uprawnień realizowanych przez gubernatora generalnego związana jest z działalnością Izby Reprezentantów. Przysługuje mu przede wszystkim prawo zwoływania i zamykania sesji parlamentu. Gubernator generalny jest tu jednak związany określonymi terminami, bowiem pierwszą po wyborach sesję Izby Reprezentantów musi zwołać nie później niż w terminie dwóch miesięcy od daty przeprowadzenia głosowania. Do niego należy też otwieranie każdej sesji parlamentu i wygłaszanie przy tej okazji tradycyjnej „mowy tronowej”. Natomiast zamknięcie przez gubernatora sesji parlamentu może mieć miejsce dopiero po formalnym jej zakończeniu w drodze odrębnej uchwały przyjętej przez Izbę Reprezentantów.

Znaczącym uprawnieniem gubernatora generalnego Nowej Zelandii jest bez wątpienia podejmowanie decyzji o rozwiązaniu Izby Reprezentantów i zarządzeniu nowych wyborów parlamentarnych. Podjęcie decyzji o rozwiązaniu parlamentu stanowi w każdym wypadku formalne zakończenie jego kadencji i musi mieć miejsce nie później niż przed upływem trzech lat od daty zebrania się Izby Reprezentantów na pierwszą sesję po wyborach. Poza tym gubernator generalny

posiada też uprawnienie do wcześniejszego rozwiązania izby i zarządzenia przedterminowych wyborów parlamentarnych.

Pozostałe uprawnienia gubernatora generalnego w stosunku do parlamentu dotyczą już wyłącznie procedury ustawodawczej. W tym zakresie gubernator generalny sankcjonuje ustawy uchwalone przez Izbę Reprezentantów oraz może zastosować wobec ustawy prawo weta zawieszającego. Poza tym przysługuje mu zwyczajowe uprawnienie do zwracania uchwalonych ustaw parlamentowi wraz z wnioskiem o przyjęcie zaproponowanych przez niego poprawek do ich treści.

Warto zwrócić uwagę, że w praktyce od dawna dąży się do ograniczenia wpływu gubernatora na pozycję i funkcjonowanie parlamentu. Jego uprawnienia wobec legislatury są bowiem rozbudowane, gdy tymczasem Izba Reprezentantów nie ma poważniejszych możliwości oddziaływania na funkcjonowanie gubernatora generalnego. Przede wszystkim gubernator generalny nie ponosi odpowiedzialności politycznej przed parlamentem, a to oznacza, że parlament jest pozbawiony jakichkolwiek możliwości usunięcia go z zajmowanego stanowiska. Gdyby jednak w praktyce zaistniały szczególne okoliczności uzasadniające konieczność szybkiego odwołania gubernatora generalnego, premier Nowej Zelandii mógłby wystąpić do monarchy brytyjskiego o podjęcie stosownej decyzji. Z kolei ani obowiązujące w Nowej Zelandii unormowania prawne, ani też przejęte z brytyjskiej praktyki ustrojowej zwyczaje konstytucyjne nie dają podstawy do pociągnięcia urzędującego gubernatora generalnego do odpowiedzialności konstytucyjnej.

Akt Konstytucyjny z 1986 r. wyznacza gubernatorowi generalnemu rolę organu stojącego na czele władzy wykonawczej, przy pełnionej jednocześnie przez niego roli przedstawiciela monarchy brytyjskiego na terytorium Nowej Zelandii. W tej sferze przysługują mu określone uprawnienia, będące w dużej mierze odpowiednikami prerogatyw królewskich przysługujących Koronie, w zdecydowanej większości o charakterze nominacyjnym. Za szczególnie znaczące uznać należy niewątpliwie powoływanie premiera oraz członków jego gabinetu. Gubernator generalny związany jest jednak wtedy aktualnym układem sił politycznych w Izbie Reprezentantów, albowiem misję tworzenia nowego rządu może powierzyć wyłącznie liderowi partii większości parlamentarnej.

Inne uprawnienia nominacyjne gubernatora generalnego to przede wszystkim prawo powoływania sędziów, włącznie z sędziami Sądu Najwyższego. Są też wśród nich pewne tradycyjne funkcje głowy państwa. Jest on nominalnie naczelnym dowódcą sił zbrojnych Nowej Zelandii, stosuje prawo łaski, nadaje ordery i odznaczenia, a także reprezentuje Nową Zelandię w jej stosunkach z innymi państwami.

7. Rząd i gabinet

Regulacja statusu oraz kompetencji rządu Nowej Zelandii w treści Aktu Konstytucyjnego z 1986 r. nie jest zbyt rozbudowana, a przy tym nie obejmuje wszystkich istotnych kwestii związanych ze sferą władzy wykonawczej. Rządowi, określanemu w tym akcie mianem Rady Wykonawczej, poświęcona została jego część II (Władza wykonawcza), gdzie znalazły się jednak również przepisy określające niektóre kompetencje gubernatora generalnego. W rozdziale tym zwrócono najwięcej uwagi na problematykę powoływania członków Rady Wykonawczej oraz łączenia stanowisk rządowych z jednoczesnym piastowaniem mandatów poselskich. Tu właśnie sformułowana została zasada (art. 6), że na stanowisko członka Rady Wykonawczej może być powołana i sprawować ten urząd jedynie taka osoba, która jest jednocześnie członkiem Izby Reprezentantów. Przepis ten został uzupełniony zastrzeżeniem, że w sytuacji, kiedy członek Rady Wykonawczej utraci mandat poselski, może zajmować dotychczasowe stanowisko w rządzie jedynie przez 28 dni od chwili utraty mandatu deputowanego.

Z formalnego punktu widzenia, szefem egzekutywy w Nowej Zelandii jest gubernator generalny, który jednak nie kieruje na bieżąco pracami rządu i gabinetu, gdyż należy to do kompetencji premiera. Poza tym znaczną część decyzji gubernator generalny podejmuje z inicjatywy bądź też „za radą” Rady Wykonawczej. Faktycznie więc organem decydującym w sferze władzy wykonawczej jest rząd, tym bardziej że do niego należy też w praktyce wykonywanie określonych kompetencji przewidzianych w ustawodawstwie zwykłym lub wynikających ze stosowanych zwyczajów konstytucyjnych. Najdalej idącym uprawnieniem gubernatora generalnego wobec rządu pozostaje w tej sytuacji powoływanie premiera oraz poszczególnych członków Rady Wykonawczej.

Decydującą rolę w strukturze egzekutywy odgrywa premier, który stoi na czele rządu. W Nowej Zelandii funkcja ta powierzana jest tradycyjnie liderowi partii dysponującej w chwili tworzenia rządu większością mandatów w Izbie Reprezentantów. Ten przede wszystkim fakt przesądza o jego szczególnej pozycji w stosunku do Izby, bowiem od decyzji szefa rządu zależy faktycznie zachowanie się frakcji parlamentarnej rządzącej partii (od 1996 r. frakcji co najmniej dwóch partii koalicyjnych) podczas głosowań na posiedzeniach plenarnych parlamentu. Z kolei szczególna pozycja premiera w sferze władzy wykonawczej wynika stąd, że w praktyce to do niego właśnie należy wykonywanie licznych kompetencji gubernatora generalnego. Kieruje on zwłaszcza pracami rządu i gabinetu oraz wywiera decydujący wpływ na obsadę stanowisk w rządzie i w organach administracji rządowej. W rzeczywistości ministrowie wchodzący w skład rządu mianowani są bowiem przez gubernatora generalnego na wniosek premiera. W praktyce ustrojowej gubernator generalny nie sprzeciwia się nigdy proponowanym kandydatom

na członków rządu, tak więc faktycznie sam premier decyduje za każdym razem o obsadzie poszczególnych stanowisk w Radzie Wykonawczej.

W Nowej Zelandii, podobnie jak w Wielkiej Brytanii, Australii, Kanadzie i kilku innych państwach, termin „rząd” pojmowany jest w dwojakim znaczeniu. W szerszym znaczeniu rząd składa się z premiera, wszystkich ministrów oraz ewentualnie innych osób pełniących funkcje kierownicze w administracji rządowej na szczeblu centralnym. To gremium pod formalnym przewodnictwem gubernatora generalnego stanowi organ władzy wykonawczej pod nazwą Rada Wykonawcza. W węższym znaczeniu rząd składa się z reguły tylko z premiera oraz ministrów kierujących najważniejszymi resortami. Jest to ścisły gabinet, do którego wchodzi wyłącznie członkowie wyznaczani każdorazowo przez premiera. W takim kształcie gabinet pełni w praktyce rolę kierowniczego gremium rządowego, określającego podstawowe kierunki polityki rządu i podejmującego zasadnicze decyzje o charakterze politycznym. Należy przy tym podkreślić, o czym już zresztą wcześniej wspominałem, że zarówno w składzie rządu, jak i gabinetu mogą zasiadać tylko członkowie parlamentu.

Institucja gabinetu w Nowej Zelandii nie została utworzona w drodze ustawodawczej, lecz ukształtowała się w praktyce ustrojowej na początku lat sześćdziesiątych XX wieku. Tryb powoływania gabinetu, jego skład osobowy oraz zasady funkcjonowania do dzisiaj opierają się wyłącznie na konwenansach konstytucyjnych. W skład gabinetu powoływanych jest zazwyczaj kilkanaście osób, a więc średnio jest to co drugi członek Rady Wykonawczej. Gabinet tworzą tradycyjnie: premier, wicepremier oraz kilkunastu ministrów (zwłaszcza spraw zagranicznych, obrony, finansów, sprawiedliwości). W procedurze tworzenia gabinetu nie uczestniczy gubernator generalny, gdyż zwyczajowo podejmowanie decyzji w tym zakresie należy do premiera. Dopiero po skompletowaniu składu gabinetu lista jego członków przedstawiana jest gubernatorowi generalnemu do akceptacji, przy czym podpis gubernatora posiada w tym wypadku czysto formalne znaczenie.

Obowiązujące w Nowej Zelandii regulacje prawne nie wskazują, jakie stanowiska mają być tworzone w rządzie (Radzie Wykonawczej), ani też jakiej kategorii ministrowie powinni tworzyć ten organ egzekutywy. W tej materii również decydujące znaczenie mają ukształtowane w toku długotrwałej praktyki ustrojowej zasady zwyczajowe. Na podstawie ukształtowanej praktyki można jednak wyodrębnić (poza premierem i wicepremierem) cztery kategorie członków rządu: 1) ministrowie resortowi wchodzący w skład gabinetu, 2) ministrowie resortowi znajdujący się poza gabinetem, 3) ministrowie bez teki, 4) powołani przez gubernatora generalnego parlamentarni podsekretarze (w razie opróżnienia funkcji ministra mogą oni czasowo kierować pracami ministerstwa).

Ministrowie resortowi stoją na czele określonych ministerstw, ale w praktyce nie tylko oni pełnią w ramach resortów funkcje kierownicze. W praktyce ukształ-

towała się bowiem zasada, że w każdym ministerstwie, oprócz szefa resortu (ministra), który nie zawsze jest specjalistą w danej dziedzinie i w konsekwencji może w każdej chwili utracić sprawowaną funkcję (m.in. wskutek przejścia władzy przez dotychczasową opozycję), powoływani są sekretarze lub dyrektorzy generalni, którzy *de facto* kierują pracami danego ministerstwa. Do nich należy przede wszystkim organizowanie pracy całego resortu i w pewnej mierze ponoszenie odpowiedzialności za efektywne jego funkcjonowanie, gdyż mogą być w każdej chwili odwołani z pełnionych funkcji przez właściwego ministra.

8. Władza sądownicza

Akt Konstytucyjny z 1986 r. traktuje o władzy sądowniczej w skromnym zakresie, choć wyodrębniona została w nim osobna część IV, nosząca tytuł „Sądownictwo”. Obejmuje ona jedynie dwa artykuły (23 i 24) określające pewne elementy statusu sędziego. Ustrój sądów w Nowej Zelandii określają w tej sytuacji jedynie ustawy zwykłe.

Najwyższą instancją sądową w Nowej Zelandii jest Sąd Najwyższy, składający się z przewodniczącego oraz 7 sędziów. Wszyscy sędziowie Sądu Najwyższego powoływani są na czas nieokreślony przez gubernatora generalnego, ale faktyczna decyzja o powołaniu określonego kandydata do składu tego sądu podejmowana jest przez premiera i gabinet.

Sąd Najwyższy jest najwyższą instancją odwoławczą we wszystkich sprawach, które są rozstrzygane przez sądy niższych instancji (apelacyjne i rejonowe). Jego orzeczenia są ostateczne i nie podlegają zaskarżeniu. W tym zakresie rola Sądu Najwyższego Nowej Zelandii została istotnie wzmocniona w 2004 r. po zniesieniu możliwości odwoływania się od orzeczeń sądów nowozelandzkich do brytyjskiego Komitetu Sądowego Tajnej Rady. W konsekwencji Sąd Najwyższy Nowej Zelandii spełnia od niedawna taką samą rolę, jaka została wyznaczona sądom najwyższym w większości systemów ustrojowych.

Wybrana literatura

- J. Boston, S. Levine, E. McLeay, N.S. Roberts, *Electoral and Constitutional Change in New Zealand*, Palmerston North 1999.
- S. Bożyk, *Izba Reprezentantów. Parlament Nowej Zelandii*, Warszawa 2009,
- S. Bożyk, *Parlament a egzekutywa w systemie ustrojowym dominium (Australia, Kanada, Nowa Zelandia)*, (w:) S. Bożyk (red.), *Prawo, parlament i egzekutywa we współczesnych systemach rządów. Księga poświęcona pamięci Profesora Jerzego Stembrowicza*, Białystok 2009.
- S. Bożyk, *System konstytucyjny Nowej Zelandii*, Warszawa 2009.
- N. Cox, *A Constitutional History of the New Zealand Monarchy*, Auckland 2008.
- A. Geddis, *Electoral Law in New Zealand. Practice and Policy*, Wellington 2007.
- K. Jackson, *The New Zealand Legislative Council*, Dunedin 1972.
- K. Jackson, *The Politics of Change*, Christchurch 1973.
- C. James (ed.), *Building the Constitution*, Wellington 2000.
- D. McGee, *Parliamentary Practice in New Zealand*, Wellington 2005.
- J.E. Martin, *The House: New Zealand's House of Representatives 1854–2005*, Palmerston North 2004.
- P. McHugh, *The Māori Magna Carta: New Zealand Law and the Treaty of Waitangi*, Oxford 1991.
- E. McLeay, *The Cabinet and Political Power in New Zealand*, Auckland 1995
- P. Mikuli, *Sądy a parlament w ustrojach Australii, Kanady i Nowej Zelandii*, Kraków 2010.
- R. Miller (ed.), *New Zealand: Government and Politics*, Melbourne 2001.
- R. Miller, *Party Politics in New Zealand*, Oxford 2006.
- P.C. Oliver, *The Constitution of Independence: the Development of Constitutional Theory in Australia, Canada, and New Zealand*, Oxford 2005.
- G. Palmer, *New Zealand's Constitution in Crisis: Reforming our Political System*, Dunedin 1992.
- G. Palmer, *Unbridled Power: an Interpretation of New Zealand's Constitution and Government*, Auckland 1987.
- G. Palmer, M. Palmer, *Bridled Power: New Zealand Government Under MMP*, Auckland 1997.

Stanisław Bożyk

C. Tizard, *Crown and Anchor: The Present Role of the Governor-General in New Zealand*, Wellington 1993.

G.A. Wood (ed.), *Ministers and Members in the New Zealand Parliament*, Dunedin 1996.